

Форми і способи захисту суб'єктивних цивільних прав та законних інтересів. Юридичний журнал «Право України». Вип. 12. К., 2005. 7. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України.: Підручник для студентів юридичних спеціальних вищих навчальних закладів. К., 2005. 8. Чернооченко С.І. Цивільний процес України : Навч. посіб. К., 2004. 9. Цивільний процес : Навч. посіб. / А.С. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угрновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. К., 2005. 10. Цивільне процесуальне право України. Х., 1992. 11. Лисюк Ю.В. Організаційно-правові аспекти діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї: Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.07 / Одеський юридичний інститут ХНУВС. Одеса, 2006.

Надійшла до редколегії 12.09.06

О. С. Мірошниченко

ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Наукова теорія та соціальна практика, які розглядаються у діалектичній єдності, вимагають концентрації уваги на системних зв'язках, які відкривають для дослідників обрії, в першу чергу, завдяки отриманню якісно нових знань та залученню принципово нових наукових інструментів. У цьому відношенні актуальною є проблематика правової регламентації соціальної сфери, яку з позицій системного підходу варто розцінювати як об'єднуючий компонент, що синтезує наші знання стосовно певної сфери правовідносин.

Земельні відносини, як частина соціальної сфери, регулюються, в першу чергу, Конституцією України, норми якої є юридичною основою формування і функціонування національної правової системи, а, отже, й фундаментальними джерелами усіх галузей права, в тому числі й земельного. Так, відповідно до ч.2 ст. 8 Конституції України [1], саме вона, як Основний Закон держави, має вищу юридичну силу. До того ж, норми Конституції є нормами прямої дії. Більше того, всі органи державної влади та посадові особи зобов'язані, відповідно до ст. 19 Конституції, діяти в межах повноважень, на підставі та у спосіб, що передбачені нею та законами України.

Слід зазначити, що проблематика конституційного регулювання земельних відносин є порівняно новою у сучасній юридичній науці. Якщо загальні проблеми регулювання земельних відносин ще потрапляли у поле зору вчених (І. А. Дмитренко, М. В. Шульга, Н. І. Титова), то питання конституційного захисту цієї сфери залишились поза увагою. Тому винесена у назву статті проблематика вбачається актуальною.

Отже, розглянемо конституційні норми, що регулюють земельні відносини, і зробимо спробу їх класифікації.

Так, у Конституції України врегульовані найбільш принципові і найважливіші суспільні земельні відносини. Основний Закон, через виключно важливе значення землі у всіх сферах економіки, у

ст. 14 проголосив її основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, і гарантував право власності на землю¹. Таким чином, Конституція запровадила імперативний принцип особливої охорони найважливішої складової природних ресурсів, – землі. Цей принцип розкрито у ст. 162 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) [3]. Він складає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення раціонального використання, збереження і відновлення земельних ресурсів. Зазначені заходи деталізуються усіма нормами ЗК України, а також іншими законами та нормативними актами щодо регулювання земельних відносин.

У цьому плані цінною є норма Конституції України, відповідно до п.п. 5, 6 ст. 92 якої найбільш важливі екологічні (в тому числі й земельні) відносини, зокрема засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, а також відносини екологічної безпеки, повинні визначатися виключно законами [1].

Неможливо говорити про земельні відносини, не торкаючись відносин власності. У ч.1 ст. 13 Конституції України визначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [1]. Тобто суб'єктом земельних відносин законом було визнано народ України. Зрозуміло, що про народ України як про власника землі можна говорити не в юридичному, а лише у соціально-політичному аспекті. Тому вже у ч. 2 ст. 14 Конституції було деталізовано, що право власності на землю набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. До того ж ст. 142 Основного Закону було встановлено, що земля може знаходитись у власності територіальних громад сіл, селищ, міст і районів у містах [1].

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання і гарантує їм рівність перед законом. Це означає, що умови та обсяг здійснення власниками своїх повноважень

---

¹ Особливий правовий режим земель (грунтів) характерний і для більшості зарубіжних країн. У США, де функціонує доктрина «загального права», існує відокремлена галузь аграрного (земельного) права, що обґрунтовується «всеосяжним принципом» (comprehensive principle), про те, що землі є унікальною екологічною, бізнесовою та соціально-національною цінністю, яка повинна в силу цього мати власну стратегію правотворчості. Аналогічними є законодавчі підходи до регламентації земельних відносин у Франції, Італії, Англії, Аргентині тощо [2, с. 14].

є однаковими для всіх суб'єктів, а їх суб'єктивні права підлягають захисту в однаковій мірі.

Гарантії права власності на землю тісно пов'язані з конституційним положенням зобов'язального характеру, яке міститься у ч.3 ст.13, а саме: власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству [1]. Ці зобов'язання держава бере, насамперед, на себе. Так, наприклад, ст. 16 Основного Закону визначає такий пріоритетний обов'язок держави як «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги» [1]. Такі ж обов'язки Конституція покладає і на інших суб'єктів права власності. У ч.7 ст. 41, зокрема, говориться, що власність не повинна використовуватися на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [1]. Це принципове конституційне застереження покладено в основу всього земельного законодавства, воно навіть дублюється в ст. 1 ЗК України [3]. До того ж, відповідно до ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] особи, які допустили порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, право громадян на екологічно безпечне довкілля або порушили норми екологічної безпеки тощо, притягуються до відповідальності.

Отже, власність не тільки дає переваги суб'єктам цього правовідношення, а й покладає на них певні обов'язки.

Важливе значення для з'ясування змісту права власності на землю має ст. 41 Конституції, яка регулює відносини власності в Україні. У перших трьох частинах цієї статті визначено правомочності власності: володіння, користування та розпорядження, а також її форми: приватна, комунальна та державна. Частина 4 статті зазначає, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним. Наступні частини передбачають виключний перелік випадків примусового позбавлення права власності. Таких випадків лише три: примусове відчуження об'єктів права власності за мотивами суспільної необхідності з попереднім відшкодуванням їх вартості; примусове відчуження з наступним відшкодуванням їх вартості (що допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану), а також конфіскація за рішенням суду. Вказані конституційні положення повною мірою стосуються і власності на землю.

Це, так би мовити, ключові положення Конституції України щодо врегулювання земельних відносин. Проте, слід зазначити, що якщо більш детально аналізувати конституційні норми, то в Основному Законі міститься велика кількість інших норм загального характеру, пов'язаних із вирішенням питань використання та охорони земельних ресурсів.

Таким чином, усі конституційні норми, що регулюють земельні відносини, можна умовно розділити на такі основні групи:

1) норми щодо основ правового режиму землі як природного об'єкта (природного ресурсу);

2) норми, які закріплюють права та обов'язки громадян щодо землі;

3) норми, які регулюють відносини власності на землю;

4) норми, які визначають компетенцію органів державної влади і місцевого самоврядування щодо використання і охорони землі.

Отже, Конституція України у формі загальних засад закріпила конституційні положення щодо землі, які створили основу для галузевого земельного законодавства, а саме: визначила особливе становище землі як основного національного багатства, визначила землю як об'єкт права приватної, комунальної та державної власності (зокрема, встановила коло суб'єктів права власності на землю), передбачила випадки припинення цього права, а також запровадила принцип особливої охорони землі державою. Ці принципові положення стали основою для прийняття відповідного земельного законодавства. Перш за все, це стосується ЗК України 2001 р., де було закладено нові засади земельних відносин.

Список літератури: 1. Конституція України // ВВР України. 1996. №30. Ст. 141. 2. Титова Н.І. Землі як об'єкт правового регулювання // Право України. 1998. № 4. 3. Земельний кодекс України // ВВР України. 2002. №3-4. Ст. 27. 4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України // ВВР України. 1991. № 41. Ст. 546. 5. Земельний кодекс України: Коментар / Гетьман А.П., Шульга М.В. Х., 2002. 6. Земельне право України: Підручник / За ред. Погрібного О.О., Каракаша І.І. К., 2003.

Надійшла до редколегії 06.10.06

Р. В. Мавліханова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Майнову основу забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування становить право комунальної власності, що є самостійною та рівноправною формою власності поряд з державною та приватною. Головним завданням адміністративно-територіальної реформи в Україні є поступовий відхід від єдиного централізованого державного управління і передача територіальним громадам, як самостійним органам, повноважень і матеріальних ресурсів. Це дозволить розв'язати велику кількість суспільних проблем дотичних, у першу чергу, до інтересів місцевого населення та поліпшення забезпечення громадян соціальними послугами. [1, с. 35]. Тому ми вважаємо, що назріла необхідність розробки єдиних правових засад для розвитку і функціонування права комунальної власності в Україні. Метою даної статті є встановлення єдності у визначенні поняття комунальної власності та його особливостей як самостійної та рівноправної форми власності.